

Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi 2

Hafta 1

Prof. Dr. Haluk SELVİ

TÜRKİYE BÜYÜK MİLLET MECLİSİ DÖNEMİNİN BAŞLAMASI

I. Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin Açılması

İstanbul'un, demokrasi ve insan hakları adına hareket ettiklerini her fırsatta ifade eden İtilaf devletlerince 16 Mart 1920'de "geçici" kaydıyla işgali, Mebuslar Meclisi'nin dağıtılması, aydınların ve milletvekillerinin tutuklanması Osmanlı Devleti'nin sona erdiğini gösteriyordu. Çünkü hükûmet, siyasî esaret altına alınmış, herkesin yabancı yasalara göre yargılanacağı belirtilmiş, haberleşme araçları denetim altına girmiş, ülkeyi savunacak teşkilatlar da yasaklanmıştı. İtilaf Devletleri'nin görüşlerine aykırı söz söylemek suç sayılmış, basına uygulanan sansür açık bir hal almıştır.

Millî Mücadele hareketi boyunca bütün fırsatları milleti adına en iyi şekilde değerlendirmeyi bilen, uzun yıllardan beri millet egemenliğine dayalı bir idare kurma düşüncesinde olan Mustafa Kemal Paşa, bu fırsatı da değerlendirdi. Öncelikle kuracağı devletin temel organlarını oluşturacak olan yeni meclisin toplanmasını sağlamak üzere çalışmaları başlattı.

19 Mart 1920'de vilayetlere, livalara, kolordu komutanlarına gönderdiği tamiminde olağanüstü yetkilere sahip bir meclisin Ankara'da toplanmasını ve dağılmış Meclis-i Mebusan'dan Ankara'ya gelebileceklerin de bu meclise katılabileceklerini duyurmuştur. Yine seçimlerin yapılarak, on beş gün içinde milletvekillerinin Ankara'da bulunmalarını istemiştir. Bu tamimden sonra, milletvekili seçilebilme şartlarına sahip kimseler arasından sürat ve ciddiyetle seçimler yapılmıştır. İstanbul'un işgalinden sonra tatil edilen Meclis-i Mebusan'daki milletvekilleri de çeşitli yollardan Ankara'ya gelmeye başlamışlardır. Bu arada Damat Ferit, 5 Nisan 1920'de dördüncü defa sadrazam olarak atanmıştır. Yeni İstanbul hükûmeti, Ankara'da meclisin toplanmasını engellemek için isyanları tahrik etmiştir. Mustafa Kemal Paşa, bir yandan yeni meclisin açılışı hazırlıklarını yaparken diğer yandan bu ayaklanmaları söndürmeye çalışmıştır.

Meclisin açılması planlandığı gibi gerçekleşmemiştir. Ankara'da meclisin toplanabileceği büyüklükte bir bina da yoktu. İttihat ve Terakki Kulübü olarak inşa ettirilmeye başlanan fakat tamamlanamayan binanın eksiklikleri giderilerek meclis binası haline getirilmiştir.

Bolu bölgesinde karışıklıklar ve mebuslar arasında çıkacak olan ihtilaflardan dolayı meclisin bir an önce açılması lazımdı. Bu sebeple fikir ayrılıkları bir tarafa bırakılmak zorundaydı. Ancak yeni seçilenlerle İstanbul'dan kaçabilen milletvekillerinin Ankara'ya geldikleri

sıralarda bile henüz Büyük Millet Meclisi'nin hangi gün ve tarihte açılacağı belli değildi. Bununla beraber hazırlıkların 23 Nisan'dan önce biteceği anlaşıldığı için Meclisin 23 Nisan Cuma günü, bu günün kutsal bir gün olduğu da dikkate alınarak, açılmasına karar verildi. 21 Nisan ve 22 Nisan 1920 tarihinde iki genelge yayınlayan Mustafa Kemal Paşa, yeni meclisin 23 Nisan'da Cuma namazından sonra toplanacağını vilayetlere ve kolordulara duyurdu. Bu tamimde, Meclisin açılışından itibaren bütün mülkî ve askerî makamların ve bütün milletin merciinin Büyük Millet Meclisi olduğu belirtiliyordu.

Türkiye Büyük Millet Meclisi, 23 Nisan 1920'de saat 13.45 sularında en yaşlı üye olan Sinop milletvekili Şerif Bey (Alkan) başkanlığında toplandı. Şerif Bey'den sonra ilk sözü Ankara Milletvekili Mustafa Kemal Paşa almış ve meclisin olağanüstü yetkiye sahip olarak yeni seçilen milletvekilleriyle, işgale uğrayan saltanat merkezinden kurtulup gelen milletvekillerinden oluştuğunu açıklamıştır. Daha önce seçilmiş olan milletvekillerinin de olağanüstü yetkiyle görev yapacaklarını belirtmiştir.

6-23 Nisan 1920 tarihleri arasında yapılan görüşmelerde yeni meclisin adı üzerinde de duruldu. Hamdullah Suphi Bey bu meclise "kurultay" denilmesini istiyordu. Celalettin Arif Bey ise "Meclis-i Kebir-i Millî" ismi üzerinde duruyordu. 23 Nisan 1920'de meclis açıldığı zaman Meclisin adı henüz kesinleşmemişti. Mustafa Kemal Paşa, 23 Nisan 1920 günlü önergesinde "Meclis-i Ali"den söz eder. İlk önergelerde "Büyük Millet Meclisi Riyaseti'ne" başlıkları vardır. Bazı önergelerde "Meclis-i Millî" terimleri de görülmektedir. Daha sonraları ise Mustafa Kemal Paşa'nın "Büyük Millet Meclisi" adını kullandığı bilinmektedir.

Ertesi gün 24 Nisan 1920 günü saat 10.00'da toplanan TBMM'de ilk sözü Mustafa Kemal Paşa almıştır. Açık ve gizli oturumlarda 30 Ekim 1918'den 23 Nisan 1920'ye kadar geçen olayları belgelere dayanarak anlatmıştır. Bu konuşmasında Mustafa Kemal Paşa, Osmanlı Devleti tarafından izlenen siyasetin yeni Türkiye'nin siyasî politikası olamayacağını belirtmiştir. TBMM'nin izleyeceği siyaseti de şöyle özetlemiştir: "Bizim açık ve uygulanabilir gördüğümüz siyasal yöntem, millî politikadır. Gerçekler karşısında hayalci olmak kadar büyük bir hata olamaz. Tarihin dediği budur, bilimin, aklın ve mantığın dediği böyledir. Milletimizin güçlü, mesut ve sağlam bir düzen içinde yaşayabilmesi için devletin bütünüyle millî politika gütmesi ve bu politikanın iç teşkilatımıza tam uyumlu ve dayalı olması gereklidir. Millî politika demekle anlatmak istediğimiz şudur: millî sınırlarımız içinde her şeyden önce kendi gücümüze dayanarak varlığımızı koruyup milletin ve yurdun gerçek mutluluğuna ve bayındırlığına çalışmak; gelişigüzel, ulaşılamayacak istekler peşinde milleti

uğraştırmamak ve zarara sokmamak, medeniyet dünyasının gelişmesini izlemek, insanca davranışını ve karşılıksız dostluğunu beklemektir”. Millet ve devlet olarak yaşanan acı gerçeklerin bir analizi olan bu konuşma, Yeni Türkiye Cumhuriyeti’nin izleyeceği millî, barışçı ve gerçekçi bir politikanın da temelini oluşturmuştur.

Bu konuşmasının ardından Mustafa Kemal Paşa Meclis Başkanlığına seçildi. Mustafa Kemal Paşa verdiği bir önerge ile şu hususların karar altına alınmasını istemişti:

1. Hükûmet kurmak zorunludur.
2. Geçici olduğu bildirilerek bir hükûmet başkanı tanımak ya da bir Padişah vekili ortaya çıkarmak uygun değildir.
3. Meclis’te yoğunlaşan millî iradenin, yurdun kaderine doğrudan doğruya el koymasını kabul etmek temel ilkedir. Türkiye Büyük Millet Meclisi’nin üstünde bir güç yoktur.
4. Türkiye Büyük Millet Meclisi, yasama ve yürütme yetkilerini kendinde toplamıştır.
5. Meclis’ten seçilecek ve bakan olarak görevlendirilecek bir kurul, hükûmet işlerine bakar. Meclis başkanı bu kurulun da başkanıdır.
6. Padişah ve Halife baskı ve zordan kurtulduğu zaman, Meclis’in düzenleyeceği yasal ilkeler içinde durumunu alır.

Türkiye Büyük Millet Meclisi, 25 Nisan 1920’de sekiz bakandan oluşan geçici bir hükûmet kurmuştur. Aynı gün bir de kurul (Layiha Encümeni) oluşturarak yeni hükûmetin oluşum biçimini saptayacak bir yasanın hazırlanmasına karar vermiştir. İlk hükûmetin kurulmasını sağlayacak kanun tasarısı 2 Mayıs 1920 günü milletvekillerinin onayına sunulmuş ve aynı gün kanunlaşmıştır. Bu kanun ile “meclis hükûmet sistemi” kabul edilmiş oluyordu. İlk hükûmetin kuruluşu 3-5 Mayıs tarihlerinde, TBMM’de bakanların seçilmesi ile gerçekleştirilmiştir. İlk kabinede yer alan bakanlıklar ve bakanlar şu şekildedir:

★ Millî Müdafaa Vekili	Fevzi Paşa	Kozan
★ Hariciye Vekili	Bekir Sami Bey	Tokat
★ Maliye Vekili	Hakkı Behiç Bey	Denizli
★ Nafia Vekili	İsmail Fazıl Paşa	Yozgat
★ İktisat Vekili	Yusuf Kemal Bey	Kastamonu
★ Adliye Vekili	Celalettin Arif Bey	Erzurum
★ Dâhiliye Vekili	Cami Bey	Aydın
★ Maarif Vekili	Dr. Rıza Nur Bey	Sinop
★ Sağlık Vekili	Dr. Adnan Bey	İstanbul
★ Erkân-ı Harbiye-i Umum Vekili	İsmet Bey	Edirne

Böylece Türkiye'nin ilk hükûmeti 11 bakandan oluşmuş, Sağlık ve İktisat bakanlıkları getirilmiş ve Genelkurmay Başkanlığı da bakanlık olarak yer almıştır. Yeni Türkiye'nin bu ilk hükûmeti izleyeceği politikayı belirlemek üzere bir hükûmet programı hazırlamış 9 Mayıs 1920'de TBMM'nin onayına sunmuştur.

İlk hükûmet programı son derece kısa tutulmuştu. Çünkü milletin geleceğinin tehlikeye düştüğü bir sırada karışık, uzun süren işlemlerden kaçınmak gerekmekteydi. Dış politika hedefi; Misâk-ı Millî'yi gerçekleştirmek ve memleketi işgal eden devletlerin buna uymalarını sağlamaktı. İç politikada millî birlik ve dayanışma korunacak, askeri alanda Kuvâ-yı Milliye muntazam bir askeri teşkilata dönüştürülecekti.

Ankara'da yeni meclisin niteliği üzerinde çalışmalar yapılırken İstanbul hükûmeti de boş durmuyordu. 1 Mayıs 1920'de Nemrut Mustafa Paşa'nın başkanı olduğu "Birinci İdare-i Örfiye Divan-ı Harbî" (Birinci Sıkı Yönetim Mahkemesi), Mustafa Kemal Paşa, Kara Vasıf Bey, Ali Fuat Paşa, Alfred Rüstem Bey, Dr. Adnan Bey ve Halide Edip Hanım'ı gıyaben ölüme mahkûm etti. Bu kararla yetinmeyen İstanbul hükûmeti daha bazı Kuvâ-yı Milliyecileri de ölüme mahkûm etti.

TBMM, kendi hükûmetini kurduktan sonra, İstanbul'daki hükûmetin geçerli olmadığını açıklamıştır. Tek meşru organın TBMM ve hükûmeti olduğu duyurulmuştur. Sadrazam Damat Ferit, Meclis kararı ile vatandaşlıktan çıkarılmıştır. Yakalandığında vatana ihanetle yargılanmasına karar verilmiştir. Ayrıca Meclis, 7 Haziran'da İstanbul hükûmetinin alacağı kararlar ve yapacağı atamaların geçerli olmayacağına karar vermiştir.

II. Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin Özellikleri

Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin özelliklerini şu şekilde sıralamak mümkündür:

a. İlk TBMM millî bir meclistir

İlk TBMM'nin üyeleri bütünüyle Türk'tür. Azınlık unsurlar seçime katılmadığı için, daha önceki Osmanlı meclislerinde olduğu gibi karma değil, sadece Türk üyelerden oluşmuştur. O nedenle bu Meclis millî bir nitelik taşımaktadır. Geniş tabanlı ve çeşitli meslek gruplarından milletvekilleri vardır. Serbest meslek sahibi (102), devlet memuru (133), asker (52), din adamı (32), seçimle gelen (30), aşiret reisi (7), teknik eleman (4), sağlıkçı (16), reji görevlisi (2), milletvekili olmak üzere toplam 378 kişi meclise katılmıştır. Meclisin genç üyelerden oluştuğu yaş ortalamasının 43 olmasından anlaşılmaktadır.

b. İlk TBMM olağanüstü hâl meclisidir

TBMM'de güçler birliği ilkesi vardır. TBMM hem yasaları çıkarıyor, hem de bu yasaları uyguluyordu. Olağanüstü dönemlerde başvurulanan Meclis hükûmet Sistemi benimsenmişti. İcra vekilleri olarak görev yapacak her kişiyi meclisten tek tek seçiyor ve onu meclise karşı sorumlu tutuyordu. Bu nedenle TBMM hükûmeti adını alıyordu. Yürütme gücünün emri altında olması gereken askerler, valiler, elçiler ilk zamanlarda milletvekilliklerini de sürdürebiliyorlardı. TBMM gerekli gördüğü zaman yargılama işlemini de üzerine alabiliyordu. Olağanüstü bir döneme girildiği için çabuk karar almak ve alınan bu kararları uygulamak gerekiyordu. O nedenle bu yola girilmiştir. Kurtuluş Savaşı'nın başarıya ulaşmasında bu sistem oldukça etkili olmuştur.

c. İlk TBMM idealist ve demokratik bir meclistir

TBMM çok sesli demokrat bir meclistir. Osmanlı ideolojik akımları içinde yetişen milletvekillerinden oluşan bu Meclis'te, her türlü düşünceye sahip insana rastlamak mümkündür. Çeşitli milletvekillerinden oluştuğu halde, ülkenin çıkarlarında birleşmişlerdir. Partileşme eğilimi içine girmemişlerdir. Ancak bazı gruplaşmalar olmuştur. Mustafa Kemal Paşa'nın başkanlığında Müdafaa-i Hukuk Grubu'nun (Birinci Grup) kurulmasından sonra, Birinci Guruba karşı olan İkinci Grup ortaya çıkmıştır. Partilerin yerini tutan bu iki grup meclisteki tartışmaların daha demokratik bir düzlemde gelişmesini sağlamıştır.

TBMM, Millî Mücadele'nin sonuna kadar devamlı ve düzenli çalışmış, süratli kararlar almış, olağanüstü şartları gereği olarak vatanın ve milletin kurtuluşunu her şeyin üstünde tutmuş olmasından dolayı idealist bir yapıya sahiptir. Meclisin kadrosu idealist üyelerden meydana gelmekteydi. Ayrıca maddi sorunlara çare aranırken, milletvekilleri maaşlarının bir kısmını hazineye bağışlamışlardır. Böylece ilk TBMM, oldukça ideal bir örnek sergilemiştir.

d. İlk TBMM bir kurucu meclistir

TBMM nitelik olarak kurucu bir meclistir, ancak bu ismi kullanmamıştır. Mustafa Kemal bu gibi adlardan özellikle kaçınmıştı. Çünkü kuruculuk özelliği kalkınca meclis dağılmak zorunda kalabilirdi. Dolayısıyla ilk TBMM, toplanış ve çalışmaları bakımından kurucu meclis niteliğindedir. Bu yetkisine dayanarak egemenliğin kaynağını tek kişiden alıp millete geçirmiş, yüzyıllardır süren saltanatı kaldırmıştır. Bu yönüyle de inkılâpçı bir meclistir.

e. İlk TBMM kahraman bir meclistir

TBMM, olağanüstü şartlarda toplandığı için üzerine düşen oldukça fazla görevi bulunuyordu. Bu görevlerin tamamı vatanın geleceğini ilgilendiren konuları kapsıyordu. Bu sebeple ilk TBMM çalışmaları boyunca kahramanlık örnekleri sergilemiştir. İşgalcilerin ve İstanbul hükûmetinin çeşitli biçimlerde sürdürdüğü baskılardan hiç çekinmemiştir. Ankara'nın bombalanacağı söylendiği halde hiç etkilenmemiştir. Kurtuluş Savaşı boyunca da çok cesaretli kararlar almış ve uygulamıştır. Nitekim düşman Ankara yakınlarına geldiğinde TBMM'nin Kayseri'ye taşınması önerilmiş, lakin "üyelere tüfek dağıtılsın ve hepimiz burada savaşarak ölelim" denilerek, korkak hareket edilmemiştir. Bunun ülke genelinde moral yükseltici etkileri olmuştur.

f. İlk TBMM'nin temeli fedakârlık esasına dayanır

On yıldır devam eden savaş Osmanlı Devleti'ni olduğu kadar içerisinde yaşayan insanları da çok zor şartlarda yaşamaya mahkûm etmişti. İstanbul'un işgali ve bir devlet yardımının bulunmayışı milletvekillerini de çok olumsuz etkilemiştir. Bu sebeple, ilk TBMM üyelerinin her biri eşi görölmemiş, fedakârlık örneği göstermişlerdir. Yokluk ve fakirlik onları yıldırmamıştır. Milletvekilleri Ankara'ya gelirken bin bir zorluk çekmişlerdir. Örneğın, Artvin Milletvekili A. Fevzi Erdem, Şavşat halkından toplanan 75 lira ile yola çıkmış, Samsun'a 8 günde gelebilmişti. Buradan 4 milletvekili ile bir at arabası tutarak Ankara'ya ulaşmışlardır. TBMM'nin ancak 3. gününe yetişebilmişlerdir. Ankara'da yatacak yer bulamayanlar çoktu. Mecliste ışık yoktu. Bir süre mum ve gaz lambası ışığında çalışmak zorunda kalmışlardı. Sekiz ay maaş alamayan milletvekilleri bir yıl sonra 100 lira olan maaşlarının yüzde yirmisini bütçe açığını kapatmak için devlete iade etmişlerdir. Ankara'ya gelirken yolda öldürölen milletvekilleri de vardır.